

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

שהי פהי

א

מקורו של הביטוי, שנשתגר הרבה, בין בכתב בין בעל־פה, הוא, כידוע, במה שמובא בעניין מלשינותו של המן על היהודים: „ואת דתי המלך אינם עושים — דמפקי לכולא שתא בשׁה״י פה״י“ (מגילה יג ע״ב), כלומר: שהם משתמטים כל השנה כולה בשׁה״י פה״י. ולפי כתיבו בדפוסים המצויים הרי נוטריקון הוא, כפירושו של רשׁ״י: שׁבת ה׳יום פ׳סח ה׳יום, וכך כתיבו ופירושו בכמה אוצרות מלים, וכן עד ימינו, למן בן יהודה עד אבן־שושן. והפירוש הזה העלה פמה ספקות, וכן, למשל, מעירנו פאול (זליג) קאסל לעניין תרגום שני של מגילת אסתר — שגם בו מובא הביטוי על דרך: ומפקין לשתה [ליומא] בשיהי פיהי. פי אמנם גם הוא עצמו נעזר בפירוש זה בתרגומו, אך לימים שינה דעתו ונסמך על מילונו של לוי, הרואה את פירוש רשׁ״י דחוק, וכן מוסיף, כי פסח חל בשנה פעם אחת בלבד, ולפי שהנוטריקון אפשר שהוא יפה לעין, אך אינו יפה לאוזן, הוא סובר, פי אליטראציה־לריעותא היא להגדרת דבר בטל או של־מה־בכך, כגון שמצינו

---

1. *Zweiter Targum zum Buche Esther*, 1885, עמ' 47.

בגרמנית: Larifari או Schnickschnack, וברומית: butubatta, והרבה אליטראציות, שהוראתן כן, מתחילות בפ"א רפויה, כגון: Faxen, floccus, flyars וכדומה. לדבריו אלה ניתן להעיר, כי הביטוי שלנו בפי העם — וטביוב באוצרו, סי' 3073, מדגיש שגירותו בפי נשים בייחוד — אינו מקיים פ"א רפויה אלא פ"א דגושה דווקא.

אולם דעות אלו וכאלו מתפקקות מפוח הסברתו של חנוך ילון² המעירנו, כי הביטוי שלנו בא בדפוסים ראשונים שלא בסימני ראשי תיבות, — דפוס ויניציאה: בשחי פהי, ודפוס מינכן: בשיהי פיהי, וכן במקורות אחרים — ולביאורו אין שיהי אלא שם-דבר, לשון שהייה, הבטלה, כשם שאין פיהי אלא שם-דבר, פדרך הסורי, ועניינו הילוך לכאן ולכאן, ומביא סימוכים, כי שיהי פיהי צורות עבריות, על דרך הסגוליים, ויעוין שם, נמצא, שלא דקדק בן-יהודה, בהביאו את הביטוי שלנו, וביאורו פנוטריקון בלבד, ואמנם אף עיון מחופרף בדרך שימוש של הביטוי שלנו מראה התנודדות בכתבו.

ב

יש הנזקקים לסימנים של ראשי תיבות, ודוגמה קרובה אברהם קריב: "ציירה של פנסת ישראל פיטר את חייה הדתיים והרוחניים של כנסת ישראל בפחות משה"י פה"י" ("אדברה וירוח לי", תשי"א, עמ' 53), והוא פלשון הדיבור: אפפטרן

2. למילון העברי, פרק ט: שיהי פיהי, מלילה, קובץ מחקרים

מיט שהי פהי, וכן: „רבני ישראל — היו אנשי מופת של מידות טובות, של הסתפקות במועט, רבים מהם היו מתקיימים בשהי פהי, בקהילות רבות היתה המשפורת נמסרת בידי הרבנית, פי פרוטה שנפלה לידי הרב היה מוציאה לצדקה“ (נרתק את השלשלת, תשכ״ה, עמ' 180), ואף הוא פלשון הדיבור: אויסקומען (או: אַפקומען) מיט שהי פהי, והצד השוה — מילתא זוטרתא, דבר-של-מה-בכך, וכדינו של בן גולת ליטא דינו של נכד גולת תימן — מרדכי טביב: „משעמדה בפתח, תפסה באותה לשון עסקנית שלה ונתנצלה עד שהשתתני שעה ארוכה ביחידות, אחר כך ישבה פנגדי ופתחה באנחה ופיהוק, שבא לה מחמת ליאות, הדמימה קצת, מבטה נעוץ בנקודה אחת, וכולה כמהרתת: פיצד תפתח בגופו של עניין, ולאחר כמה דקין של שהי פהי אמרה“ (דרך של עפר, תשי״ג, עמ' 23). אנו רואים פה בבירור מעמד של השהייה-בתר-השהייה.

ייש שאינם נזקקים לסימנים של ראשי-תיבות, והדוגמאות ישנות אף חדשות, מפאן, למשל, ר' מנדל לפין: „או עכ״פ [=על כל פנים] הוא מאחר את זמן כל העסק או מקצתו, או שהוא מתעכב לדחות את העסק בשהי פהי ימים ושנים, ועי״כ [=ועל ידי כך] הוא מפסיד ליהנות משכרו זמן רב“ (ספר חשבון הנפש, מהדורת וילנא תר״ה, עמ' 56) או: „אבל פלוני שתוקי מתגאה על כל בצניעותו ביראתו ובעוצם בקיאותו בהלכות מתעתעין להוציא מים מן הצור דהיינו להפקיע ממון מן הציקנין ולבזבז בצדקות גדולות והכנסת אורחים וברפת ביתו ועד לזוללים וסובאים מסורים שתדלנין חמסנין בטלנים וליצנים ובחדושי פזבים

חלקים של שהי ופהי לדחות את התובעין ממנו את מעותיהן" (שם, עמ' 59), והצד השוה — לשון דחייה, השתייה, ואין בין דוגמה לדוגמה אלא תוספת ו"ו החיבור, שכבר ראינוה בדוגמה בת ימינו. מפאן חיים הוז: "שהוא שידוע את כל התורה פולה, את כל שבעת הקלסין יודע, ואף על פי כן יושב ולומד, ואתם, עמי ארצות, בורים והדיוטים, שיהי פיהי לפניכם כל הימים" («בישוב של יער», תר"ץ, כרך א, עמ' 152), וצד התידוש הוא במה שהכתיב הוא כדרך שמצינו בנוסח תרגום שני שבדפוסים (שהי פיהי), וכפי הקרי שבפיהם של דוברי יידיש.

ג

ולענין הקרי הזה, שקשה לעמוד על דקדוקו מתוך דוגמה ודוגמה שפתיבה שהי פהי, ואינו מנוקד, הרי, למשל, דוגמה קרובה — אפרים איזאקוביץ: «האסט ניט פראצענטן אלע אפגעצאלט / גאי ברענג מיר דעם רעשט פון קערן [=קרן], הער אן עזה [=א העזה], ווי האסטו ביילקעלע זיך אויסגעמאלן / פאר שהי פהי דאס פאלטאעכל דיר אומקערן" («לידער», תל-אביב, 1962, עמ' 114), כלומר: עדיין לא שילמת כל האחוזים [ריבית]... שמע העזה, איך ציירת לך, ביילה, בשהי פהי אשיב לך את האדרת. כאן אין בידנו לקבוע, איך הביטוי שלנו נהגה ונקרא, מה שאין פן בדוגמאות של פתיב פוניטי, בין בא משום שאין הפותב מבחין במקורו העברי, בין בא משום שהכותב אדוק בשיטת הנאטוראליזציה, שננהגה בכתיב יידיש בברית המועצות וממנה נתפשטה אילך ואילך. לענין הסוג הראשון ראה, למשל, יעקב ציפס הפותב:

„עס איז דאָך נײַט קײַן פּראָסטער יום טוב, דאָס איז דאָך פּסת, איינמאָל אין יאָהר ... אָפּשטופּען אים מיט שײַהע פּיהע, מיט אַ קאַרטאַפּליע, מיט אַ הערינג טאָר מען דאָך נײַט“ (ראַמאַנצײטונג 1908, גיל' 14, עמ' 420); פּלומר: הרי אין זה חג פשוט, הרי זה פסח, פעם אחת בשנה... לדחות אותו בשחי פה, בבולבוס, בדג מלוח, אסור. לאמור, גם לשון דחייה, גם לשון דבר-שלמה-בכך. לענין הסוג האחרון ראה, למשל, דער נסתר, שנהג, כדרך הסופרים בברית המועצות, כתיב פּוּנײַטי שהיה כגורה, אבל ספרו „משפּחה מאַשבער“, שיצא בניו-יורק, ניתקן מבחינת הפתיב של הרכיב העברי, והמתקנים לא שמרו על דקדוקה של אחידות, והנה מזה: „אָדער דאָס אין גאַנצן אויף זײַן נאַמען איבערשרײַבן און דערנאָך אָפּקומען דעם אייגענטימער מיט שײַה-פּיהו און אינגאַנצן דערפּון באַזײטיקן“ (1948, חלק ב', עמ' 150); פּלומר: או לרשום את הפול על שמו ואחר-כך לפטור את הפעלים בשחי פה ולהרחיקו לחלוטין; ומזה: „נײַט אַלע מאָל ווען מען קומט אָפּ די אויסשטאַטונג צו אַזױנע סעודות מיט אַפּײַווי און שײַע-פּיע“ (שם, שם, עמ' 73); פּלומר: ולא כמו תמיד, פּשפּוטרים עריכת סעודות פּאלו באיך-שהוא ושחי פה, ולענין הכתיב הפּוּנײַטי, הרי הוא חל למפרע, גם בפרסום מסמכים של סופרים שלא נהגו כן, וכך, למשל, מובאת תמונה מתוך כתב-יד של מנדלי (הקומדיה „כּמנהג יוד“) וכך כתיבה: „זײַ זײַנענ, נײַט פּאַר קײַן יידן געדאַכט, גרויסע קאַפּצאַנים, מע פּאַטערט זײַ מיט שײַע-פּיע, אַז עס קומט זײַ טאַקע אויס צו פּאַסטן האַפּסאַקעס, נעבעכ“ (הײַמלאַנד, מוסקווה 1947, חוב' ב', עמ' 116). לאמור: הם, לא על שום

יהודי, קבצנים גדולים, פוטרין אותם בשחי פהי, ואמנם נגזר עליהם להתענות בהפסקות, לדאבונם, וכן ישעיהו שפיגל. „און פאר זייער מי באקומען זיי שיע־פיע“ (מענטשן אין תהום, 1959, עמ' 95), כלומר: ועל יגיעם הם מקבלים שחי פהי.

עינינו הרואות, כי הביטוי שלנו, על רוב הוראותיו — ואוצר לשון יידיש של סטוטשקוב מביא לשון שהי־פיהי בשלושה ערכים, סי' 414 בהוראת דבר־של־מה־בכך, סי' 21 בהוראת מיעוט קומה, סי' 66 בהוראת פחיתות־שיעור, ויעוין שם — ואעיר, כי בגליל גידולי לא שימש אותו ביטוי לשון השהייה, אלא לשון בהילות דווקא, באופן שהאמירה „עס איז ביי אים שיע פיע“ — פירושה היה לא בלבד דבר־של־מה־בכך מבחינת ערפו, אלא גם מבחינת זמנו, ללמדך, פי הוא דבר, שלא זו בלבד שראוי לפטרו, אלא אף דין לפטרו בשעה קטנה ביותר. ולענין היגויו הרי עיקרו אמנם, šie-pie, אבל מן המחוייב שנוכיר אף דרכי היגוי אחרים, פפי שהם עולים מדוגמאות מנוקדות וחרוזות — כן, למשל, פלטיאל זאמושטשין, בקומדיה שלו (יידישע פאלקס־ביבליאטהעק, בעריכת שלום עליכם, 1888, עמ' 104):

וואָס זשע? ווילסט איהר גלאַט אזוי חתונה מאכען,
אַבי...

אונ מיינסט, וועסט אפשר אפקומען נור מיט שְהִי־פְהִי.
כלומר: ומה רצונך להשיאה, בעלמא, ואתה סובר, פי תיפטר בשחי פהי, וכן אליעזר שטיינבאָרג (משלים, כרך ב', בעריכת דניאל לייבל, תשט"ז עמ' 128):

און דער מלאך הממונה
אויף צעבראַכענע זייגערלעך — (זיין נאָמען
איז, דוכט זיך מיר, שה"י פה"י
אַפגעשטעלט די צייט: ניט פלי

פלומר: והמלאך הממונה על שעונים שבזרים — שמו,
כמדומה, שה"י פה"י, עיכב את הזמן: אל תעוף. אין בידי
להכריע, אם דוגמאות אלה משקפות הגייה שהייתה מצויה
בגלילות הפותבים — הראשון יליד אודיסה, והאחרון יליד
ליפקאן — או שקיימו בו בביטוי פתיב פהנחת הנורמה של
מקורו. הרמן שטראַק ב" Jüdisches Wörterbuch (ליפסיא
1917) מביא שהי פהי, ודוגמותיו: לעפן פון שהי פהי
[=לחיות "מן היד אל הפה"], זיי פערדינגען די ווילעס פאַר
שהי פהי [=הם משכירים את הוילות בפרוטה של איסר],
דוחה זיין מיט שהי פהי [=לדחות באמתלה של תוהו].

אבל אם הנורמה הייתה, אמנם, על דרך שהי פהי, הרי
דרפה של שוא שהיא נעשית, ברגי, בידישי, צירי, שקריאתו
בהגייה צפֹנית ej, ובהגייה דרומית aj, ולא מצאתי בכתב
סימוך לכך, אלא במשל ממשליו של ר' מרדכלי (חיים
צ'מרינסקי), הפותב ("משלים", 1919, עמ' 13):

„איך בין אָבער ניט אבי ווער,

איך האָב ניט בדעה

צו איינלאָזן ביליג,

מיך פטרן שווער

מיט שהי ופהי”

אַ קראַץ ביי דער פאה

און אַרויס מיט דער שפראַך

פלומר: אני איני מישהו־בעלמא, אין אני מתפון להשלים בזול, אותי קשה לפטור בשהי ופהי — גירוד בפאה ודבר במפורש. ואף עתה אין בידי להכריע, אם הקריאה העולה מלפני־החריזה — b'deje — pejhe — peje — משקפת הגייה שהייתה מצויה בגליל פותבו — יליד מוטילי שבפוליסיה — אך ספק בידי, אם מותר לראות כאן היתר של פיוט גרידא.

והספק שבידי מתפרנס אף מתוך ששמעתי, אמנם, בגליל גידולי לשון שיע־פיע, אך שמעתי גם לשון שא־פאָי, ושימוש ראשון היה המצוי, ושימוש אחרון לא היה מצוי כמותו, ואזכור פי בילדותי, כשלא ידעתי מקורו של הביטוי, נצטרף לי שימוש ראשון ללשון שיע כקיצורו של יהושע, ולשון אחרון נצטרף לי ללשון שא־פאָי כקיצורו של ישעיה, ולא הייתי מזכיר צירופי ילדות, אילולא דרך ההומור, שהפליגה פמעט באותו קו ממש. לענין שימוש ראשון מצויה הייתה ליצה אחת, ״ועולתה קפצה שיה פיה״, בהוראת מעשה־עוול שעשייתו מניה וביה, כשם שהייתה מצויה ליצה אחרת, ״נא לעפ [=לעב] נא שיע פיע״, והוא צירוף של הביטוי הפולני: *na łeb na szyje* [=על הראש, על הצוואר], שמשמעו: בלא יישוב־דעת ושיקודה, ושל הביטוי שלנו³, לענין שימוש

---

(3) וביידיש ברגיל: ברעכן האַלדו און נאַקן [=לשבור צואר ועורף], אבל ראה מנדלי: ״פון דעסטוועגן פאַלט מען דאָרטן פאַרט בייא דער נאַכט און מען ברעכט האלו אי לייב״ (״מסעות בנימין השלישי״, 1878, מהדורת 1904, עמ' 71). ובנוסח העברי כתב: ״ושוברים זרוע אף קדקוד״, באופן שתיבת לייב ותיבת קדקוד מקבילות, והרי *łeb* פירושו קדקוד (בעיקרו קדקוד של חיה, ובלעג קדקוד של אדם).

אחרון הייתה מצויה ליצה, „שאיע פאיע די רעכטע לוויה“, ולכאורה שאיע קיצור ישעיהו ופאיע שם אישה, ובאמת אין כאן אלא לשון שהי פהי, והליצה נאמרה לוויה שנערכה (מחמת מגפה, גזרה וכדומה) בחטיפה 4.

ה

ונראה, פי התרגשה או ההבנה, כי צמד המלים שלנו הוא שם-דבר, שנתחזקה מכוחה של ההגייה השגורה בלשון הדיבור בידיש, הוליכה להחלפת לשון שהי פהי ללשון שהייה פהייה, וכן אתה מוציא לו ליי טרונק, הפותב: „ליטע, ליטע, דו ביסט אן ארץ מגדלת חכמים — א שהייה פהייה. מאגער און ארעם“ („סימכע פלאכטע“, 1951, עמ' 342). פלומר: ליטא, ליטא, את ארץ מגדלת חכמים, שהייה פהייה, רזה וענייה. ובייחוד אתה מוצא לו לשלמה צמת, הפותב: לפי בחירתו של אדלר ובהנהגתו שלושתנו נכנסים לבית סעודה קטן — אדלר זה — פזרן הוא ואכלן, והפרס שלו לא משהיה פהיה נולדה“ („שנה ראשונה, תשי"ב, פרק יא, עמ' 122). ובמהדורה אחרונה: „הפרס שלו לא משהייה פהייה נולדה“ (סיפורים תשכ"ו, כרך ב', עמ' 323).

4. ולדרך החרוזה שאיע פאיע — ראה, למשל, אברהם גולדפאדן: „לאז זיין חיה, פייע, ש... מעיה, אבי א מיידל. מיר איז אלציינס“ („די צוויי קוני לעמילי“, ורשה, עמ' 52). פלומר: תהא חיה, פייה, שמעיה, ובלבד נערה; לי היינו הך. וכן אנשל שור: „וען אויפן גאס וועט שטעהן פאליסמאן חיה / חיה פאליסמאן, פאיע דעטעקטיווס“ („שיר השירים“, ורשה, עמ' 17). פלומר: כאשר ברחוב תעמוד השוטר חיה, חיה שוטר ופייה בלש.